

„A védelembevétel - védtelenül”

■ A VÉDELEMBE VÉTELI ELJÁRÁSRÓL

Konferenciák központi témája. Folyamatos beszédtema a hatékonysága, hatástalansága. Mindig aktuális. Vannak szakemberek, akik radikálisan ellenzik, vannak, akik támogatják, de mindenkinek van valamilyen véleménye róla. Mi az oka, hogy egy törvényben meghatározott intézkedés ennyire megosztja a szakemberek véleményét, miért kerül elő a védelembe vétel újra és újra mint megvitandó kérdés?

■ SZERZŐDÉS

A védelembe vételi eljárás, intézkedés a háromlépcsős gyermekvédelmi rendszer egyik fontos lépcsője, amely elválasztja az alapellátást a szakellátástól. Míg a „hagyományos” szociális munka az önkéntességre épít, addig a védelembe vétel, hatósági intézkedésként, egyfajta kötelezettséget jelent a gyermekvédelmi szociális munkában. A gyermekvédelem (egy része) azokkal a családokkal foglalkozik az alapellátás keretein belül, ahol gyermekek vannak és valamilyen oknál fogva – jelzőrendszeri, vagy önkéntes megkereséssel – látótérbe kerültek, és közös munkára szerződtek. Leginkább jelzőrendszeri megkeresésnél fordul elő az a helyzet, hogy a család elzárkózik akár a problémafeltárás, akár az önkéntességen alapuló közös munka elől. A szakember bizonyos esetekben nem teheti meg, hogy a család – mint autonóm kisközösség – döntését tudomásul véve egyszerűen elálljon a helyzet javítására való törekvés elől.

A gyermekvédelmi szociális munkában a gyermek a kliens, akit megilletnek a gyermeki jogok, azaz nem a családban lévő felnőttek véleménye, hanem a gyermek érdeke, szükséglete dönti el, hogy szükség van-e a közös munkára.

A gyermekek helyzetüknél fogva kiszolgáltatottak, és a szülők felelőssége, kötelessége – is – a gyermeki jogok érvényesítése. Ha ezt nem teszik meg, a szociális munkás „álma”, hogy a munkakapcsolat problémafeltáró szakaszában erre rá tudja ébreszteni a szülőt, és ennek nyomán elkezdődjön a közös munka.

A képessé tevésre helyeződik a hangsúly, a probléma meglátására, majd esetleg a szülői magatartás megváltoztatására, amely gyakorlatilag a gyermek környezete, így a rendszerszemléletű szociális munka része.

Mi történik abban az esetben, ha a szülő nem látja, vagy nem akarja látni, hogy a gyermek egészséges fejlődése veszélyeztetve van, ha a gyermek környezete elzárkózik a közös munkától? Ez esetben a családgondozónak javaslattevő szerepe van a jegyzői hatáskörben eljáró gyámhatóság felé. Javasolhatja védelembe vételi tárgyalás összehívását, és javaslatot tehet a gyermek védelembe vételére. Amennyiben a hatóság indokoltnak tartja, a gyermeket védelembe veszi. Itt lép be a gyámhatóság a család életébe. A védelembe vételi tárgyalás során elkészül a család életébe. A védelembe vételi tárgyalás során elkészül a jegyzőkönyv, amely tartalmazza a feladatokat, kötelezi a gyermeket és a szülőt – gyakran a gyermek környezetének más szereplőit is – a családgondozóval való együttműködésre, továbbá meghatározza az intézkedés felülvizsgálatának időpontját. A családgondozó a családdal közösen – a gyámhatóság által rögzített pontok alapján – ún. „egyéni gondozási-nevelési tervet” készít, és ennek mentén folyik a későbbiekben a gondozás. A családgondozó feladata a megbeszélte pontok betartásának kontrollja, így egyfajta hatósági szerepkörbe kényszerül. A segítő szakember számára idegen ez a szerep és ezt csak tetézi, ha a védelembe vétel nem hozza meg a kívánt változtatást.

Szöllősi Gábor az Esély című folyóirat 2000/4-es számában megjelent *Hogy fogalmunk legyen róla...* című tanulmányában részletezi a veszélyeztetettség meghatározásának fontosságát. Leírja, hogy míg szűk definíció több-kevesebb pontossággal leírja azokat a helyzeteket, amelyekben az állam jogosult beavatkozni; a tág meghatározás viszont arra hatalmazza fel a jogalkalmazót, hogy az egyes esetek teljes kontextusát mérlegelve döntson a gyermekvédelmi beavatkozás szükségességéről. A tág definíció a mérlegelésre jogosított személyre bízta annak eldöntését, hogy mikor kíván élni az állami beavatkozás jogával, viszont lehetővé teszi, hogy előre nem látott veszélyekre is reagáljon, illetve, hogy csak akkor járjon el, ha az konkrét esetben is indokoltnak mutatkozik.

■ A SZAKEMBER FELELŐSSÉGE

A védelembe vételnél a veszélyeztetettség meghatározásának kulcsszerepe van, hiszen a törvény erre épít. Ma Magyaror-

szágon a veszélyeztetettséget tágran fogalmazza meg a törvény, így az egyes szakemberek felelősségére bízva, hogy mikor tesz javaslatot a védelembe vételre. Sok esetben nehéz a fennálló helyzetről eldönteni, hogy veszélyeztetettségnek minősül-e, vagy sem, így nehéz eldönteni azt is, hogy valóban szükség van-e a hatósági beavatkozásra, ami melleleg, mint előbb említettük, kérdésesen egyeztethető össze a szociális munka alapelveivel, amire mindannyian szerződünk. A statisztikák szerint sok esetben a védelembe vétel sem hozza meg a kívánt változást a család életében. Ezt a helyzetet csak még inkább nehezíti az a speciális eset, amikor a védelembe vétel – bár indokolt volt – nem hozta meg a kívánt változást, azonban a szakellátásba kerülés nem szolgálna a gyermek érdekét. Ilyen esetben a védelembe vételt megszüntetni nem lehet, hiszen a kívánt feltételek nem teljesültek, azonban a szociális munkás eszközei is „elfogytak”. A javaslattevő az intézkedés megítélése tekintetében eleve nincs könnyű helyzetben, és ezt a nehézséget csak fokozzák az előzőekben részletezett tények.

Ne felejtsük el azt sem, hogy a gyermekvédelemben dolgozó szakembernek - ha a család életébe indokolt a beavatkozás – eredményt kell produkálnia, a fennálló helyzeten javítania kell.

Ezt az önkéntességen alapuló szociális munka során sem könnyű elérni. Lennie kell tehát egy olyan intézkedésnek, ami a családot a változtatásra sarkallja, ha a „hagyományos szociális munka” nem ér el eredményt. Erre a hatóság a megfelelő intézmény, ami már önmagában is egyfajta fenyegetettséget jelent, emiatt nehezen összeegyeztethető a segítő tevékenységgel, mégis szükséges. Ha a háromlépcsős gyermekvédelmi rendszernek kiiktatnánk a középső fokát, még nehezebb helyzetben lenne a szakember, hiszen a családból rögtön a szakellátásba kerülne a gyermek, amennyiben az indokolt.

■ FOKOZATOSSÁG

A fokozatosság kulcsszerepet játszik, ezáltal a család is könnyebben meg tudja érteni, mi történik körülötte, tudja a következményeket, és legfőképpen tudja, hol tart, és mit kellene tennie. Az alapellátás eredménytelensége esetén van még egy lehetőség a védelembe vétel előtt, mégpedig az esetkonferencia, ami sok esetben javulást hoz. Itt láthatja a család, hogy az ügyük fontos, foglalkoznak velük, és komolyan kell venni helyzetüket. Többször előfordul, hogy a gyámhatósági ügyintéző is részt vesz ezeken a megbeszéléseken. A fokozatosság itt is megjelenik, hatósági fenyegetettség nélkül, az esetkonferencia résztvevőitől függően.

Azt elmondhatjuk, hogy a védelembe vételt nem szereti alkalmazni a gyakorlatban dolgozó szakemberek jelentős része, többek között az önkéntesség sérülése miatt. Nehézség az is, hogy ez az intézkedés egyáltalán nem biztos, hogy meghozza a

kívánt változást, ráadásul a családdal való addigi kapcsolatot is megronthatja. Kijelenthetjük azt is, hogy hiányozna a „második lépcsőfok”, ha kiiktatnánk. Addig mindenképpen szükséges a védelembe vételi intézmény megléte, amíg más alternatívát nem találunk.

Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy vannak olyan helyzetek, amelyek – a gyermek érdekében – megkívánják a hatósági beavatkozást. Gyakran a védelembe vétel meghozza, vagy előmozdítja azt a kívánt változást, ami nem történt volna meg az alapellátás eszközeivel.

Az ambivalens érzések tehát - a dolog természeténél fogva - helyénvalóak.

Szembesülni kell azzal is, hogy minél kisebb településről van szó, annál több nehézséggel küzd az ellátórendszer. A témával foglalkozó konferenciákon is előfordul, hogy maga a védelembe vétel marad védtelenül.

Többször nem is maga a védelembe vétel, sokkal inkább a hétköznapi működés problémái kerülnek előtérbe, mint például a Családok Átmeneti Otthonaival történő együttműködés. Ez számomra azt jelzi, hogy a módszertani intézmények munkája mellett az intézményeknek a „hétköznapi működésben” is maradtak megválaszolatlan kérdései. Ezekkel pedig foglalkozni kellene. A gyermekjóléti szolgálatok hatékonyabb működése szempontjából talán érdemes lenne egy jól felépített több „összeülésből” álló komplex gyermekvédelmi tapasztalatcserét tartani, természetesen a védelembe vételt érintve, a megfelelő helyen.

Nem szabad pálcát törnünk az intézkedés felett. Sokkal inkább el kell fogadtatni a gyermekvédelemben dolgozó szakemberekkel azt az ellentmondásos érzést, amit a védelembe vétellel kapcsolatban éreznek. Így lehetőséget hagyunk bármelyiküknek arra, hogy a helyzetet mérlegelve eldöntse: szükséges-e a hatósági beavatkozás, vagy nem, és az sem elképzelhetetlen, hogy a hatósági beavatkozás hatására változik olyan irányba egy család élete, ami kívánatos. Nem ez lenne az első eset 1997 óta.

Nick Márton